

Kaduv maailm

1970. ja 1980. aastate kihistus ajalooliste interjööride restaureerimises

Eestis ei räägita just sageli sellest, kui palju on hiline nõukogude aeg vorminud meie suhtumist arhitektuuri-pärandisse nii maal kui ka linnas. 1970.–1980. aastate restaureerimisbuum mõjutas suuresti hoonete ja interjööride väljanägemist Tallinna vanalinnas ja muudes ajaloolistes linnakeskustes, aga ka mõisates, talu- ja vabaõhumuuseumides.

1970ndatest alates hakati üha enam ja teadlikumalt paljusid hooneid ajaloolises vaimus taaslooma: korrastama ja restaureerima või sisuliselt nullist üles ehitama.

Huvi arhitektuuripärandi vastu kasvas 1970ndatel kogu maailmas ja Nõukogude Liit polnud siin erand. Pärandihuvi mõjutas restaureerimise ja uurimise kõrval sügavalt ka teisi elu- ja kultuurivaldkondi: huvi talu- ja rahvakultuuri vastu levis kirjanduses ja muusikas (nt külaproosa Venemaal, folklooriliikumine Baltimaades), revolutsioonieelne mõisaolustik tõusis esile vene filmides ja kirjanduses, samuti eesti ajaloolises romaanis jne. Ajalooliste hoonete ja linnakeskuste vastu aitasid tähelepanu tekitada ka turism ja popkultuur. Eestis võib suure restaureerimislaine taga näha kohaliku kultuuri, pärandi ja omapära väärtustamise soovi. Selline arengusuund oli ühtaegu nii lokaalne kui ka globaalne, kuna samasugused püüdlused levisid

mujalgi ja seostusid üldisemalt 1960ndate progressiivse kadumisega.

Kasvav huvi ajaloolise ruumi vastu oli justkui püüdnud taastada kadunud maailma ning saavutatud tulemused polnud tihtipeale kuigivõrd seotud ajaloolise tegelikkusega, vaid peegeldasid pigem tegijate ettekujutust minevikust. Praeguseks oleme muinsuskaitse ja restaureerimise valdkonnas jõudnud punkti, kus peame järjest enam ja süsteemselt tegelema toonaste restaureerimiskihistustega. Sealjuures on oluline säilitada nii häid näiteid kui ka väärtustada ja laiemalt teadvustada 1970.–1980. aastate kihistuste olemasolu. See muudaks arusaama siinsest ajaloost ja kultuurist rikkamaks.

Hilise nõukogude aja pärandivaimustuse teeb paeluvaks selle mitmekesisus: ühtaegu tunti huvi nii baltisaksa arhitektuuri kui ka eesti taluarhitektuuri, nii linna- kui ka maakeskkonna vastu. 1970.–1980. aastate restaureerimisbuumi tähtobjektid on kahtlemata Lahemaa mõisad: Palmse, Rägavere ja Sagadi mõis. Toona anti neile atraktiivne kuju, mille kaudu on need objektid kujundanud mitme põlvkonna ettekujutust Eesti mõisatest ja mõisaolust. Mõisate restaureerimise protsess, toonased kontseptsioonid ja lahendused on aga tähtis ja siiani paljuski läbi uurimata teema.

Lisaks mõisatele püüti taasluua taluelu. Juba 1964. aastal avati Rocca al Mares ehitusjärgus vabaõhumuuseum. 1978. aastal, kui täitis 100 aastat kirjanik A. H. Tammsaare sünnist, ehitati koopiana üles Tammsaare-Põhja talu hävinud rehemaja ja lähedal paiknenud laudahoone ning rekonstrueeriti saunikute hooned. Väiksemaid vabaõhumuuseumide loodi ka mujal ning näiteks selline suurmajand nagu S. Kirovi nimeline näidiskalurikolhoos jõudis teha algust nii Kolga mõisa restaureerimisega kui ka rajada vabaõhumuuseumi (praegu Viimsi vabaõhumuuseum).

Samasse ajajärku jäävad mitme linnuse põhjalikud ülesehitustööd. Kõige ulatuslikumalt tegutses Narvas ja



1

Kasvav huvi ajaloolise ruumi vastu oli justkui püüd taastada kadunud maailma ning saavutatud tulemused polnud tihtipeale kuigivõrd seotud ajaloolise tegelikkusega, vaid peegeldasid pigem tegijate ettekujutust minevikust.

2



1.–2. Tallinnas Vanaturu kaelas asunud Kirovi kalapoe (praegune Olde Hansa restoran) interjööri kujundas 1988. aastal Leila Pärtelpoeg. Interjööri ehtisid Jüri Arraku maalid ning Pärtelpoeg soovis, et sise- arhitektuurne lahendus seostuks nii Arraku maalide kui ka keskaegse turuga. Töö eest pärjati Pärtelpoeg Eesti Sisearhitektide Liidu preemiaga. Fotod Eesti Arhitektuurimuuseum

Kuressaares. Samuti tegeleti aktiivselt ajalooliste, enne-
kõike keskaegsete ja baroksete vanalinnade ülesehitami-
sega. Nii mõnigi nüüdseks Tallinna, Tartu, Pärnu ja Kures-
saare linnasüdamele omane ajaloolise ilmega ehitised ja
interjör on pärit just 1970.–1980. aastatest.

INTERJÖÖRID KUI VALUKOHT

20. sajandi teise poole pärandit on viimasel aastakümnel
järjest agaramalt mõtestama hakatud. Kui (post)moder-
nistliku arhitektuuri uurimine hõlmab ka interjööre, siis
selleaegset interjööride restaureerimist pole seni sisuliselt
käsitletud ega mõtestatud. Seetõttu on need interjöörid
suuresti juba kadunud või kadumas. Hävinemise põhju-
seid on mitu. Ühest küljest on tegu toonasest materjali-
kasutusest tulenevate probleemidega: kvaliteetne mater-
jal ei olnud kättesaadav, kuid kättesaadav materjal ei
pruukinud olla ei vastupidav ega kuigi esteetiline. Teine
aspekt on seotud iseseisvuse taastamise järgsete ühis-
kondlike muutustega, mille mõjul kaotasid paljud interjöö-
rid (avaliku) funktsiooni ja liikusid erakätesse teistsugust
eesmärki täitma. Kolmandaks on tähtis ka inimlik ja mõis-
tetav aspekt: nõukogude ajaga seostatava esteetika ja
tol ajal kasutatud materjalide vastu tunti (ja ilmselt tun-
takse siiani) tühimust ning sooviti keskkond moodsamaks
muuta ja ümber kujundada.

Praeguseni säilinud, hilisel nõukogude ajal restauree-
ritud interjööride puhul on tähtis tegur just tõik, et nende
ruumide funktsioon on jäänud suuresti samaks. Nii pole
muutunud põhifunktsioon ei Palmse ega Sagadi mõisal
eга teiste museaalse funktsiooniga interjööride puhul
(nt Tammsaare-Põhja talu, Rakvere ja Tartu linnakodaniku
muuseum). Mõningal määral on kihistus säilinud Kures-
saare linnuses, arvestataval määral ka Narva linnuses,
mis läbib põhjalikku uuenduskuuri. Narva puhul on
positiivne, et arhitektuurivõistluse võidutöö püüab
arvestada nõukogudeaegse interjööri lahendusega.

Üks silmapaistvatest terviklahendustest on 1980. aas-
tatest praeguseni restaureerimata kujul säilinud hoone
Tallinnas aadressil Raekoja plats 12. See on olnud aas-
taid Tallinna linna muinsuskaitse osakonna kontor. Hoone
tervikliku historisistliku interjööri lahenduse lõi Aili Nurk
1980ndate esimeses pooles (valmis 1983.–1985. aastal
toimunud restaureerimistööde käigus). Tegum on kahel kor-
rusel kuut ruumi hõlmava lahendusega, mis lähtub väga
teadlikult eri ajalooperioodide vormikeelest, kasutades
samas läbivaid motive. Tulemus on eklektiline, kuid mõjub

3.–4. Tallinnas Raekoja plats 12 asuva hoone sisustus paistab silma
kvaliteetsete materjalide ja hea tehnilise teostuse poolest.
Samuti on raske teha etteheiteid sisustuse funktsionaalsusele.
Valgustite, kappide, laudade, toolide ja pinkide kõrval on sise-
arhitekt leidlikult loonud ruumide kütmiseks kasutatavate
radiaatorite peitmiseks seinakappe meenutavad katted. Pidades
silmas, et nimetatud hoone kütmiseks pole ilmselt ka tulevikus
muud lahendust kui radiaatorid, siis väärivad katted ka edaspidi
hoones kohta. Sama moodi on kasutatavad sisseehitatud
seinakapid, valgustid ja ülejäänud mööbel. Fotod Grete Nilp



3

4





5. Hea näide sisearhitektuurse lahenduse säilimise kohta on Lutheri villa Tallinnas Pärnu maanteel, kus asub Tallinna perekonnaseisuamet (tuntakse Önnepalee nime all). Kuna hoone interjööride 1980. aastatest pärinev lahendus (autorid Leena Zaporozhets ja Sirje Uusbek) on tervikuna muinsuskatse all, tuli hoonet korrastades toonane kihistus säilitada. Olukorda lihtsustas see, et ruumide põhifunktsioon ei ole sisearhitektuurse lahenduse loomise ajaga võrreldes muutunud. Fotol on ülemine registreerimissaal pärast 2019. aastal lõppenud restaureerimistöid. Foto Vahur Lõhmus

siiski seostatu ja terviklikuna. Justkui markeerides hoone ajaloo mitut järku, alustab Nurk *diele's* gooti motiividega, dornsesse ja tagakambrisse liikudes on näha peamiselt renessansile ja barokile viitavaid vorme, ülakorrust ilmes- tab klassitsismile omane tagasihoidlikum laad, aga ka viited 19. sajandi historitsismile. Kaasatud on hoones olemas olnud detailid ja nende eeskujul (nt ajalooliste uste järgi) on loodud koopiad.

Tallinnas on aga hävinenud hulk kvaliteetseid ja osaliseltki säilitamist (või vähemasti dokumenteerimist) väärinud lahendusi, nagu Kirovi kalapoe interjöö, kus seinu ehtsid Jüri Arraku maalid ja Heinz Mülleri pronks- kala, Neitsitorni, Vanaturu kaela apteegi ja Tallinna Linnateatri interjöö (v.a üks kabinet). Kõige kurbloomisem on aga asjaolu, et puudub ammendav ülevaade, kui palju toona üldse sarnast tüüpi lahendusi loodi ning mis neist saanud on – üks ajajärk ja restaureerimiskoolkond on peaaegu täielikult minema pühitud.

Konserveerimise seisukohalt paneb tolleaegne materjal meistri mitmel moel proovile, näiteks ei olegi teatud juhtudel võimalik füüsilist substantsi säilitada. Samuti on restaureerimistö muutunud juba osaks ajaloost ning tuleb mõtestada, mida ja kuidas selle ajajärgu kihistustega ette võtta. Lisandub funktsionaalsuse küsimus olukorras, kus ruumi otstarve on muutunud.

Kõigi probleemide kõrval ei tasu unustada, et tegu on osaga meie ajaloost, mis viitab otseselt kunagisele suurele muutusele rahvusliku iseteadvuse arengus, kus järjest enam asuti keskkonda ja ajalugu esile tooma ning oma identiteeti selle kaudu määratlema ja mõtestama. Üks kultuurimälu kihistus on hävimisohus ning paraku tuleb selle kihistuse kaalukust praegu tihtipeale selgitada ka muinsuskaitsetele endile. Ometi on nüüdsel põlvkonnal kohustus säilitada selle ajajärgu materiaalne pärand tulevastele põlvedele.

Kõige kurbloomisem on aga asjaolu, et puudub ammendav ülevaade, kui palju toona üldse sarnast tüüpi lahendusi loodi ning mis neist saanud on – üks ajajärk ja restaureerimiskoolkond on peaaegu täielikult minema pühitud.